

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทและหน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุ ในจังหวัดนครราชสีมา*

วีรพงษ์ พลนิกรกิจ
หนึ่งหทัย ขอมผลกลาง

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทและหน้าที่ รวมทั้งแนวทางที่พึงประสงค์ในการแสดงบทบาทของนักจัดรายการวิทยุในจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทและหน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐ และที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาค ได้แก่ โครงสร้างการเป็นเจ้าของ การบริหารจัดการและระบบการควบคุม ปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม และปัจจัยลักษณะทางประชากรศาสตร์ สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทและหน้าที่เฉพาะนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาค คือ ระบบตลาด ซึ่งทำให้นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐมีบทบาทในการให้ความบันเทิง ให้ความรู้และแจ้งข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ ขณะที่นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้าง

วีรพงษ์ พลนิกรกิจ (นศ.ม. สื่อสารมวลชน, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542) ปัจจุบันเป็นอาจารย์สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ (นิเทศศาสตร์) สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

หนึ่งหทัย ขอมผลกลาง (นศ.ม. สื่อสารมวลชน, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541) ปัจจุบันเป็นอาจารย์สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ (นิเทศศาสตร์) สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

* งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

ระบบทวิภาค มีบทบาทหลักคือ การให้ความบันเทิง และให้ข้อมูลข่าวสาร ส่วนแนวทางที่พึงประสงค์ในการแสดงบทบาทนั้น นักจัดรายการวิทยุควรมีเสรีภาพ และควรมีการจัดอบรม และสัมมนาเชิงปฏิบัติการแก่นักจัดรายการวิทยุในด้านต่าง ๆ ฯลฯ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สื่อวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นเป็นสื่อมวลชนที่มีศักยภาพสูงในการเข้าถึงผู้รับสารอย่างใกล้ชิดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันโดยเฉพาะในชนบท นักจัดรายการวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นในฐานะผู้ปฏิบัติงานเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของกระบวนการสื่อสารมวลชน นักจัดรายการวิทยุ ได้รับการคาดหวังจากสังคมว่ามีบทบาทในการนำสื่อวิทยุกระจายเสียงมาใช้ประโยชน์เพื่อให้ความบันเทิง นำเสนอข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็น รวมทั้งการพัฒนาสังคม

ในสังคมปัจจุบัน นักจัดรายการวิทยุ มักได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมอยู่เสมอในการแสดงบทบาทและการทำหน้าที่ในฐานะสื่อมวลชน เช่น เป็นเพียงสื่อของรัฐ ทำหน้าที่เป็นปากเสียงทางการเมือง เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐและคณะรัฐบาล (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2536 : 68) เน้นผลประโยชน์ทางธุรกิจและการตลาด รายการที่มีสาระประโยชน์น้อยและค่อย ๆ หดไป เพราะความนิยมต่ำทำให้ผู้สนับสนุนรายการไม่นิยมนำสินค้ามาลงโฆษณา (ธรรมเกียรติ กันอริ, 2541 : 136) และมีการพัฒนาช้าโดยเฉพาะในแง่ของการนำเสนอข้อมูลข่าวสารสู่ประชาชนด้วยความถูกต้องและรอบด้าน (ชวรงค์ ลิ้มปัทมปาณี, 2541 : 172) คุณภาพของเนื้อหาค่อนข้างต่ำ ทั้งในสถานีวิทยุของรัฐและที่ดำเนินการบริหารโดยภาคเอกชน (บุญรักษ์ บุญยะเขตมาลา, 2542 : 128)

ประเด็นข้อวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าว ส่งผลต่อความพยายามศึกษาวิจัยเพื่อให้ทราบสาเหตุหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทและหน้าที่ดังกล่าว ด้วยผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทและหน้าที่ของนักจัดรายการ

วิทยุ รวมถึงการศึกษาปัจจัยแวดล้อมที่มีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการจัดรายการวิทยุของนักจัดรายการวิทยุท้องถิ่น ผู้วิจัยได้เลือกศึกษานักจัดรายการวิทยุ ในจังหวัดนครราชสีมาซึ่งเป็นจังหวัดใหญ่ มีประชากรจำนวนมาก และมีสื่อมวลชนหลากหลายแขนง โดยเฉพาะสถานีวิทยุ ซึ่งมีจำนวนมาก ทั้งที่บริหารจัดการโดยรัฐ และบริหารจัดการโดยเอกชน ดังนั้น นักจัดรายการวิทยุ ในจังหวัดนครราชสีมา จึงควรได้รับการทบทวนและวิเคราะห์บทบาทในวิชาชีพที่ดำเนินอยู่ รวมทั้งศึกษาให้ทราบถึงปัจจัยที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาทและหน้าที่ดังกล่าว เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนักจัดรายการวิทยุ ในภูมิภาคอื่น เพื่อการขยายผลในระดับชาติต่อไป

นอกจากนั้น ผู้วิจัยต้องการให้งานวิจัยนี้สะท้อนให้ผู้ที่มิบทบาทเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนได้ตระหนักถึงภาวะที่เป็นอยู่ และแนวโน้มของวิชาชีพนักจัดรายการวิทยุ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาหรือกำหนดนโยบายระดับมหภาคให้สื่อมวลชนท้องถิ่นได้มีบทบาทและหน้าที่อันเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในท้องถิ่นของตนอย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทและหน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุ ในจังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุ ในจังหวัดนครราชสีมา
3. เพื่อแสวงหาแนวทางที่พึงประสงค์ในการแสดงบทบาทของนักจัดรายการวิทยุ ในจังหวัดนครราชสีมา

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ ศึกษา นักจัดรายการวิทยุกระจายเสียงที่มีอายุการทำงานในวิชาชีพนักจัดรายการวิทยุ ในจังหวัดนครราชสีมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 10 ปีขึ้นไป ซึ่งพบว่ามีจำนวน 22 คน จึงทำการศึกษาประชากรทั้งหมด โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth

Interview) และการศึกษาเอกสาร (Documentary) ที่เกี่ยวข้องระหว่างเดือนสิงหาคม 2543 ถึงเดือนพฤศจิกายน 2543

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ปัจจัยที่มีอิทธิพล หมายถึง ปัจจัยที่เข้ามากำหนดหรือส่งผลทั้งโดยตรง และโดยอ้อมต่อการปฏิบัติงานของนักจัดรายการวิทยุฯ ในจังหวัดนครราชสีมา อันได้แก่ โครงสร้างการเป็นเจ้าของ ระบบการควบคุมระบบตลาด สังคม วัฒนธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณ เป็นต้น

นักจัดรายการวิทยุ หมายถึง บุคคลที่ประกอบวิชาชีพเป็นผู้ดำเนินรายการและผู้ประกาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงในจังหวัดนครราชสีมา โดยปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

บทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่พึงประสงค์ของนักจัดรายการวิทยุกระจายเสียงในจังหวัดนครราชสีมา

หน้าที่ หมายถึง ภารกิจในวิชาชีพของนักจัดรายการวิทยุกระจายเสียงในจังหวัดนครราชสีมา

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีด้านการสื่อสารมวลชน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรสื่อมวลชน
2. แนวคิดของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง

3. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมของสำนัก Birmingham
4. ทฤษฎีบรรทัดฐานของสื่อมวลชน
5. ทฤษฎีหน้าที่นิยม
6. จรรยาบรรณวิชาชีพนักจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่
 - ปัจจัยเชิงโครงสร้างของสถานีวิทยุท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่กำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุ โดยวีรพงษ์ พลนิกกรกิจ (2542)
 - การกำหนดรูปแบบและวิธีการนำเสนอรายการข่าววิทยุกระจายเสียง โดยศรีประภัสร์ สุทธิเสวีวงศ์ (2535)
 - ปัจจัยกำหนดลักษณะการดำเนินรายการสนทนาข่าวทางวิทยุ โดยเต็มศักดิ์ จารุปราน (2541)
 - ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อโครงสร้างและการจัดผังรายการของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 โดยสุพัชรีนทร์ โพธิ์ทองนาค (2541)
 - การวิเคราะห์เนื้อหารายการเพื่อท้องถิ่นของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 12 สุราษฎร์ธานี โดยวิริยะ กลิ่นเสาวคนธ์ (2536)
 - บทบาทของข่าวท้องถิ่นที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี โดยนริศา บัวขาว (2541)
 - คิวเพลง โดยยงจริง ปลอดเปลื้อง (2536)
 - นักจัดรายการวิทยุกับการเผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการ โดยสุภาณี เวชพงศา (2540)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนักจัดรายการวิทยุฯ ในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ควบคู่ไปกับการวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

ผู้วิจัยกำหนดประชากรโดยอาศัยการคัดเลือกแบบ เฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากนักจัด รายการวิทยุ ที่ปฏิบัติงานเป็นผู้ประกาศข่าวและจัด รายการวิทยุ โดยต้องปฏิบัติงานในวิชาชีพอย่างต่อเนื่องในจังหวัดนครราชสีมา เป็นระยะเวลา 10 ปีขึ้นไป และใช้เทคนิค Snowball ให้ได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ (Reliability) การสัมภาษณ์นักจัดรายการวิทยุ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการ ตรวจสอบข้อมูลจากการเปรียบเทียบระหว่างนักจัด รายการวิทยุ ด้วยกันเอง และระหว่างนักจัดรายการ วิทยุกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (Cross-check) ได้แก่ ผู้บริหารสถานีวิทยุ ในระบบรัฐ คือ ผู้อำนวยการ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จ.นครราชสีมา ส่วนผู้บริหารและผู้ประสานงานสถานีวิทยุ ในระบบ ทวิภาค คือ หัวหน้าชุดปฏิบัติการสถานีวิทยุกระจายเสียง กรมอุตุนิยมวิทยา จ.นครราชสีมา และพนักงานบริษัท วิไลมาร์เก็ตติ้ง จำกัด ซึ่งเป็นผู้ประสานงานกับสถานี วิทยุกระจายเสียงพิทักษ์สันติราษฎร์ จ.นครราชสีมา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเป็นจริง หรือความแม่นยำ (Validity) นอกจากนั้นยังใช้การบันทึกเทป ซึ่งผู้วิจัย จึงเป็นผู้บันทึกเอง

จากการสำรวจข้อมูลนักจัดรายการวิทยุ ใน จ.นครราชสีมา มีจำนวนทั้งสิ้น 84 คน มีนักจัดรายการ วิทยุ ที่มีอายุการทำงานในวิชาชีพ 10 ปีขึ้นไปตาม เกณฑ์ที่กำหนดไว้ จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 26

ผลการวิจัยพบว่า นักจัดรายการวิทยุ ที่เป็นกลุ่ม ตัวอย่างสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มโดยอาศัยเกณฑ์ ลักษณะเชิงโครงสร้าง คือ นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ ภายใต้อำนาจของระบบรัฐ (State System) มีจำนวน 3 คน และนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้อำนาจของ ระบบทวิภาค (Dual System) มีจำนวน 19 คน

เอกสารที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เอกสารผังโครงสร้าง การบริหารจัดการของสถานีวิทยุกระจายเสียงในจังหวัด นครราชสีมา หนังสือและเอกสารข่าวที่นักจัดรายการ วิทยุ ใช้ในการปฏิบัติงานในวิชาชีพ ผังรายการ และ เอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องสำหรับดำเนินการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัยโดยสรุป

นักจัดรายการวิทยุ ในจังหวัดนครราชสีมา ปฏิบัติ งานในสถานีวิทยุ ที่รัฐเป็นเจ้าของ สามารถจำแนกได้ เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้อำนาจของระบบรัฐ (State System)

นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้อำนาจของระบบรัฐ มีรัฐเป็นผู้บริหารจัดการดำเนินการ และมีลักษณะการ บริหารในแนวตั้ง นักจัดรายการวิทยุ เป็นบุคลากร ของรัฐ มีระบบการควบคุมแบบรวมศูนย์อำนาจ (ใน รูปแบบของการกำหนดนโยบาย) ไว้ส่วนกลาง และให้ ส่วนท้องถิ่นปฏิบัติตาม

2. นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้อำนาจของระบบทวิภาค (Dual System)

นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้อำนาจของระบบ ทวิภาค แบ่งการบริหารจัดการออกเป็น 2 ส่วน คือ การบริหารจัดการโดยหน่วยงานของรัฐและการบริหาร จัดการโดยบริษัทเอกชนผู้รับสัมปทาน มีระบบการ ควบคุมแบบแยกส่วนระหว่างรัฐที่เป็นเจ้าของกับบริษัท เอกชนผู้รับสัมปทาน การควบคุมของรัฐนั้นเป็นแบบ รวมศูนย์อำนาจไว้ส่วนกลาง (Allocative Control) (โดยรัฐเป็นผู้กำหนดนโยบาย ให้สัมปทาน ฯลฯ) และ ให้ส่วนท้องถิ่นปฏิบัติตาม ในขณะที่การควบคุมจาก บริษัทเอกชน จะมีลักษณะการควบคุมเชิงปฏิบัติการ (Operative Control) โดยมีการควบคุม 2 ลักษณะ คือ การควบคุมแบบเบ็ดเสร็จ และการควบคุมบางส่วน

จากการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีบทบาทต่อนักจัด รายการวิทยุ ในจังหวัดนครราชสีมา ได้แก่

1. ระบบการควบคุม ซึ่งจำแนกได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้

1.1 การควบคุมระดับชาติ เป็นการควบคุมโดย รัฐบาลตามระเบียบต่างๆ ของ กกช. พบว่า การ ควบคุมยังไม่ครอบคลุมทั่วถึง หรือมีข้อยกเว้นสำหรับ นักจัดรายการวิทยุที่ยังไม่ได้รับใบรับรองเป็นผู้ประกาศ

จากกรมประชาสัมพันธ์ แต่อยู่ระหว่างการขอเข้ารับการทดสอบหรือรอการทดสอบอีกครั้งให้สามารถดำเนินการได้

1.2 การควบคุมระดับหน่วยงาน โดยภาพรวมพบว่า การควบคุมของหน่วยงานต้นสังกัดเป็นการควบคุมแบบลำดับชั้นบังคับบัญชา โดยการควบคุมจากส่วนกลางของหน่วยงานมีความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นระดับที่กำหนดนโยบาย และมีอำนาจในการให้สัมปทาน ส่วนการควบคุมระดับท้องถิ่นเป็นการควบคุมที่มีบทบาทต่อนักจัดรายการวิทยุ มากที่สุด เพราะเป็นการควบคุมเชิงปฏิบัติการ นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐ ระดับสถานีมีบทบาทควบคุม ส่วนนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาค บริษัทเอกชนซึ่งได้รับสัมปทานเวลา มีบทบาทควบคุมในเชิงธุรกิจ คือ ควบคุมการซื้อขายเวลาด้วย

1.3 การควบคุมระดับปัจเจกบุคคล ทั้งนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐและนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาคต่างมีความสำคัญในฐานะสื่อมวลชนที่มีต่อสังคม และระมัดระวังที่จะไม่ปฏิบัติหน้าที่ซึ่งส่งผลเสียต่อวิชาชีพของตน

2. ระบบตลาด พบเฉพาะโครงสร้างที่เป็นระบบทวิภาค โดยหน่วยงานของรัฐที่เป็นต้นสังกัดให้สัมปทานแก่บริษัทเอกชน บริษัทเอกชนผู้รับสัมปทานทำหน้าที่เป็นผู้ขายเวลาโฆษณาซึ่งมี 2 ลักษณะคือ การขายให้กับเจ้าของสินค้าหรือบริการโดยตรง และขายผ่านคนกลาง การขายผ่านคนกลางนี้สามารถจำแนกเป็น 2 ลักษณะคือ การซื้อขายผ่านคนกลางที่เป็นบริษัทตัวแทนโฆษณา และการซื้อขายผ่านคนกลางที่เป็นนักจัดรายการวิทยุ จากนั้นคนกลางก็ขายต่อให้กับเจ้าของสินค้าหรือบริการ และถึงผู้ฟังกลุ่มเป้าหมายเป็นลำดับสุดท้าย

3. คิวเพลง หมายถึง คำตอบแทนจากการเปิดเพลง โดยบริษัทผู้ผลิตเทปและแผ่นเสียง หรือค่ายเทปมอบให้นักจัดรายการวิทยุ เพื่อเปิดเพลงของนักร้องในสังกัดของตน ลักษณะการจ่ายคำตอบแทนไม่มี

กฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัวขึ้นอยู่กับนโยบายของบริษัทผู้ผลิตเทปและแผ่นเสียงและสภาพเศรษฐกิจในช่วงนั้น ทำให้การเลือกเพลงของนักจัดรายการวิทยุ ซ้ำอยู่กับการเปิดเพลงหนึ่ง หรือนักร้องเพียงบางสังกัด ส่งผลให้ผู้ฟังไม่ได้ฟังเพลงที่มีเนื้อหาหลากหลายเท่าที่ควร

4. สื่อคู่แข่ง เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อบทบาทและหน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุ ในจังหวัดนครราชสีมา มีทั้งในลักษณะการแข่งขันและเอื้อประโยชน์ต่อกัน ลักษณะการแข่งขัน ได้แก่ การแข่งขันจากสื่อวิทยุโทรทัศน์ที่มีความน่าสนใจมากกว่าสื่อวิทยุกระจายเสียง ส่วนการเอื้อประโยชน์ ได้แก่ การใช้ประโยชน์จากการนำเสนอเนื้อหาของสื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์และนิตยสาร มานำเสนอเป็นส่วนหนึ่งของรายการวิทยุ ส่วนสถานีวิทยุ อื่นและนักจัดรายการวิทยุ ไม่ถือว่าเป็นคู่แข่ง

5. แหล่งรายได้ นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐ มีรายได้จากงบประมาณแผ่นดิน ส่วนรายได้ของนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาคจำแนกได้ ดังนี้ คือ นักจัดรายการวิทยุ ที่เป็นบุคลากรของรัฐ และจัดรายการให้กับบริษัทเอกชนจะมีรายได้ 2 แหล่ง คือ รายได้ที่เป็นเงินเดือนจากงบประมาณแผ่นดิน และรายได้จากการจัดรายการซึ่งเป็นค่าจ้างจัดรายการจากบริษัทเอกชน ผู้รับสัมปทานสำหรับนักจัดรายการวิทยุอิสระ มีรายได้ 2 แหล่งคือ รายได้ที่เป็นค่าจ้างจัดรายการจากเจ้าของสินค้าหรือบริการ และรายได้จากการขายเวลาโฆษณา และนักจัดรายการวิทยุ ที่เป็นบุคลากรของบริษัทตัวแทนโฆษณา จะมีรายได้เป็นเงินเดือนจากบริษัทต้นสังกัด

นอกจากนั้น นักจัดรายการวิทยุ ทั้ง 3 กลุ่มส่วนหนึ่ง ยังมีรายได้พิเศษอื่นๆ อีก เช่น การพูดสปอตโฆษณา พิธีกร เป็นต้น และบางส่วนยังประกอบอาชีพเสริม ได้แก่ การทำธุรกิจส่วนตัว

6. ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ กลุ่มผู้ฟัง กลุ่มองค์กรและชุมชน จากการศึกษาพบว่า นักจัดรายการวิทยุ มักปรับเปลี่ยนรูปแบบรายการ โดยรับฟังคำแนะนำ

ของผู้ฟังทางจดหมายและโทรศัพท์ นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐเปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมมากขึ้นกว่าในอดีต เช่น ให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในรายการผ่านทางโทรศัพท์ เป็นต้น บทบาทที่กลุ่มผู้ฟังมีต่อนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้ โครงสร้างระบบทวิภาค ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบ การนำเสนอรายการไปจากในอดีต กล่าวคือ ลดการพูดคุยและการสื่อสารแบบตอบจดหมาย แต่เพิ่มการสื่อสารทางโทรศัพท์ขึ้น นอกจากนั้นยังคง เนื้อหาความบันเทิงและรูปแบบรายการเป็นรายการ เพลงเช่นเดิม

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มองค์กรในชุมชนและสถาบันทางสังคมมีบทบาทต่อนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐมากกว่านักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาค เนื่องจากข้อกำหนดจากรัฐธรรมนูญใหม่ที่ให้ความสำคัญต่อภาคประชาชน ได้มีสิทธิ เสรีภาพ และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น

7. ปัจจัยด้านวัฒนธรรม นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้ระบบโครงสร้างทั้ง 2 ระบบต่างตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทการอนุรักษ์และสืบต่อวัฒนธรรม โดยนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาติและของท้องถิ่นแทรกในรายการเมื่อมีโอกาส

8. ปัจจัยลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ อายุ การทำงานและการศึกษา มีนัยสำคัญต่อบทบาทและหน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างทั้ง 2 ระบบ นักจัดรายการวิทยุ ที่มีประสบการณ์ในวิชาชีพจะตระหนักและระมัดระวังในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่ให้เกิดผลกระทบต่อตนเองและบุคคลอื่น ส่วนปัจจัยด้านการศึกษาพบว่า นักจัดรายการวิทยุ ในจังหวัด นครราชสีมาส่วนใหญ่ไม่ได้สำเร็จการศึกษาทางด้าน นิเทศศาสตร์ซึ่งอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ นักจัด รายการวิทยุ ในจังหวัดนครราชสีมาเข้าใจบทบาทใน ฐานะสื่อมวลชนไม่ลึกซึ้งนัก

บทบาท นักที่ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ นักจัดรายการวิทยุ ในจังหวัดนครราชสีมา

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์บทบาท หน้าที่ของนักจัดรายการ วิทยุ ในจังหวัดนครราชสีมา ตามแนวคิดทฤษฎี บรรทัดฐานของสื่อมวลชน ซึ่งกล่าวถึงบทบาทที่พึง ประสงค์ของสื่อมวลชนไว้ โดยจัดเป็นกลุ่มบทบาท ตามลักษณะแบบแผนการสื่อสาร ดังนี้

กลุ่มที่ 1 การสื่อสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร เพียงทางเดียว โดยผู้รับสารมีบทบาทเป็นเพียงผู้รับ ไม่ได้มีปฏิริยาตอบกลับ (Passive) ได้แก่บทบาทต่อไปนี้

1) การแจ้งข่าวสารความเป็นไปของสังคม

2) การให้ข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลด้านการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาท้องถิ่น การศึกษา สุขภาพอนามัย และ เทคโนโลยี

3) การให้สถานภาพแก่บุคคล หมายถึง การนำ ความโดดเด่นหรือคุณสมบัติอันเป็นพิเศษในด้านใด ด้านหนึ่งของบุคคลมาเสนอให้เป็นที่ปรากฏ เพื่อให้ เป็นที่รู้จักและยอมรับของสาธารณชน

4) การกำหนดวาระในสังคม หมายถึง การกำหนด ประเด็นการรับรู้ เหตุการณ์ ข่าวสารของประชาชน

5) การให้ความบันเทิง หมายถึง การให้ความ สนุกสนานเพลิดเพลินและผ่อนคลายความตึงเครียด ในชีวิตประจำวัน

6) การให้การศึกษา หมายถึง การเพิ่มพูนความรู้ แก่ผู้ฟัง ทั้งที่อยู่ในระบบการศึกษาและนอกระบบการ ศึกษาประกอบด้วยบทบาทในการพัฒนาสติปัญญา และการสร้างมาตรฐานทางปัญญาแก่ผู้ฟัง

7) การวิจารณ์ปัญหาสังคม คือ การยกประเด็น ปัญหาทางสังคมนำเสนอในเชิงการวิพากษ์วิจารณ์ที่ แทรกความคิดเห็นของตนเองเข้าไปในประเด็นดังกล่าว

กลุ่มที่ 2 การสื่อสารสองทางระหว่างผู้ส่งสารและ ผู้รับสาร โดยผู้รับสารมีปฏิริยาตอบกลับ (Active) ต่อประเด็นที่ได้รับข้อมูล ได้แก่บทบาทต่อไปนี้

1) การประสานความสัมพันธ์ในสังคม ได้แก่ การประสานกิจกรรมต่าง ๆ สังคม การระดมความร่วมมือ และการบริการประชาชน

2) การสร้างความต่อเนื่องในสังคม ได้แก่ การเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน และการสนับสนุนและเผยแพร่ค่านิยมที่ดำรงในสังคม

3) การแลกเปลี่ยนความรู้ คือ การเป็นสื่อกลาง มีการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน

ผู้วิจัยจำแนกการนำเสนอข้อมูลตามประเภทของนักจัดรายการวิทยุ จำนวน 2 กลุ่มใหญ่ คือ นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐ (State System) และนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาค (Dual System) รายละเอียด ดังนี้

1. บทบาท หน้าที่ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐ

นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐ หมายถึง นักจัดรายการวิทยุกระจายเสียงในจังหวัดนครราชสีมาที่เป็นบุคลากรของรัฐ ปฏิบัติงานและจัดรายการวิทยุที่เป็นเวลาของทางสถานีวิทยุ ในสังกัดกรมประชาสัมพันธ์ สำนักนายกรัฐมนตรี

นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐ มีบทบาทดังนี้ 1) การแจ้งข่าวสารความเป็นไปของสังคม 2) การให้ข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลด้านการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาท้องถิ่น การศึกษา สุขภาพอนามัย และเทคโนโลยี 3) การให้สถานภาพแก่บุคคล 4) การกำหนดวาระในสังคม 5) การประสานความสัมพันธ์ในสังคม ได้แก่ การประสานกิจกรรมต่าง ๆ สังคม การระดมความร่วมมือ และการให้บริการประชาชน 6) การสร้างความต่อเนื่องในสังคม ได้แก่ การเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน และการสนับสนุนและเผยแพร่ค่านิยมที่ดำรงในสังคม 7) การให้ความบันเทิง 8) การให้การศึกษา ได้แก่ การพัฒนาสติปัญญา และการสร้าง

มาตรฐานทางปัญญา และมีหน้าที่ที่ไม่ได้ปฏิบัติ ได้แก่ หน้าที่ในการวิจารณ์ปัญหาสังคม และหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนความรู้

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทและหน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐ ได้แก่ โครงสร้างการเป็นเจ้าของ การบริหารจัดการ ระบบการควบคุมทั้งระดับชาติ ระดับหน่วยงาน และระดับปัจเจกบุคคล ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยวัฒนธรรม และปัจจัยลักษณะทางประชากรศาสตร์

2. บทบาท หน้าที่และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาค

นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาค หมายถึง นักจัดรายการวิทยุกระจายเสียงในจังหวัดนครราชสีมาที่ปฏิบัติงานในสถานีวิทยุที่รัฐเป็นเจ้าของแต่บริหารจัดการโดยเอกชน ซึ่งอาจเป็นบุคลากรของรัฐ หรือบริษัทตัวแทนโฆษณา หรือเป็นนักจัดรายการวิทยุ อิสระ โดยจัดรายการวิทยุที่เป็นเวลาของทางสถานีวิทยุ ในสังกัดกองทัพบกที่ 2 และกรมการทหารสื่อสาร กองทัพบก กระทรวงกลาโหม สังกัดกองบิน 1 กองทัพอากาศ สังกัดกองสารนิเทศและกองตำรวจสื่อสาร สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และสังกัดกรมอุตุนิยมวิทยา กระทรวงคมนาคม

จากการศึกษาพบว่า นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาค สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มย่อย และแต่ละกลุ่มมีบทบาทและหน้าที่ รวมทั้งมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทและหน้าที่ ดังนี้

2.1 บทบาท หน้าที่ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อนักจัดรายการวิทยุ ที่เป็นบุคลากรของรัฐและจัดรายการให้กับบริษัทเอกชน

นักจัดรายการวิทยุ ที่เป็นบุคลากรของรัฐและจัดรายการให้กับบริษัทเอกชน หมายถึง นักจัดรายการวิทยุกระจายเสียงในจังหวัดนครราชสีมาที่เป็นบุคลากรประจำของสถานีวิทยุ แต่จัดรายการให้กับบริษัทเอกชนผู้รับสัมปทาน รายได้หรือเงินเดือนของนักจัด

รายการวิทยุฯ ได้รับจากสถานีวิทยุฯ ในฐานะบุคลากรประจำ

นักจัดรายการวิทยุฯ ที่เป็นบุคลากรของรัฐและจัดรายการให้กับบริษัทเอกชนมีบทบาทดังนี้ 1) การแจ้งข่าวสารความเป็นไปของสังคม 2) การให้ข้อมูล ได้แก่ การให้ข้อมูลทางด้านการพัฒนาอาชีพการพัฒนาท้องถิ่น การศึกษา สุขภาพอนามัย และเทคโนโลยี 3) การให้สถานภาพแก่บุคคล 4) การกำหนดวาระในสังคม 5) การประสานความสัมพันธ์ในสังคม ได้แก่ การประสานกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม การระดมความร่วมมือ และการให้บริการประชาชน 6) การสร้างความต่อเนื่องในสังคม ได้แก่ การเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน และการสนับสนุนและเผยแพร่ค่านิยมที่ดีงามในสังคม 7) การให้ความบันเทิง และ 8) การให้การศึกษา และมีหน้าที่ที่มิได้ปฏิบัติ ได้แก่ การวิจารณ์ปัญหาสังคม การแลกเปลี่ยนความรู้ การพัฒนาสติปัญญา และการสร้างมาตรฐานทางปัญญา

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทและหน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุฯ ที่เป็นบุคลากรของรัฐและจัดรายการให้กับบริษัทเอกชนที่ได้รับสัมปทาน ได้แก่ โครงสร้างการเป็นเจ้าของ การบริหารจัดการ ระบบการควบคุมทั้งระดับชาติ ระดับหน่วยงาน และระดับปัจเจกบุคคล ระบบตลาด ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยวัฒนธรรม และปัจจัยลักษณะทางประชากรศาสตร์

2.2 บทบาท หน้าที่ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อนักจัดรายการวิทยุฯ อิสระ

นักจัดรายการวิทยุฯ อิสระ หมายถึง นักจัดรายการวิทยุฯ ในจังหวัดนครราชสีมาที่ไม่ใช่บุคลากรประจำของสถานีวิทยุฯ หรือบริษัทเอกชนผู้รับสัมปทาน แต่เป็นผู้ซื้อเวลาจากบริษัทเอกชนผู้รับสัมปทาน มีรายได้ที่เป็นค่าจ้างจัดรายการจากเจ้าของสินค้าหรือบริการ และรายได้จากการขายเวลาโฆษณา

นักจัดรายการวิทยุฯ อิสระมีบทบาทดังนี้ 1) การแจ้งข่าวสารความเป็นไปของสังคม 2) การให้ข้อมูล ได้แก่ การให้ข้อมูลทางด้านการพัฒนาอาชีพ การพัฒนา

ท้องถิ่น การศึกษา และสุขภาพอนามัย 3) การให้สถานภาพแก่บุคคล 4) การกำหนดวาระในสังคม 5) การประสานความสัมพันธ์ในสังคม ได้แก่ การประสานกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม การระดมความร่วมมือ การให้บริการประชาชน 6) การสร้างความต่อเนื่องในสังคม ได้แก่ การเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน และการสนับสนุนและเผยแพร่ค่านิยมที่ดีงามในสังคม 7) การให้ความบันเทิง และ 8) การให้การศึกษา ได้แก่ การพัฒนาสติปัญญา การแลกเปลี่ยนความรู้ และการสร้างบุคลิกภาพใหม่แก่ผู้ฟัง และมีหน้าที่ที่มิได้ปฏิบัติ ได้แก่ การวิจารณ์ปัญหาสังคม และการให้สถานภาพแก่บุคคล

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทและหน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุฯ อิสระ ได้แก่ โครงสร้างการเป็นเจ้าของ การบริหารจัดการ การควบคุมระดับชาติ การควบคุมระดับหน่วยงาน และการควบคุมระดับปัจเจกบุคคล ระบบตลาด ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยวัฒนธรรม และปัจจัยลักษณะทางประชากรศาสตร์

2.3 บทบาท หน้าที่ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อนักจัดรายการวิทยุฯ ที่เป็นบุคลากรของบริษัทตัวแทนโฆษณา

นักจัดรายการวิทยุฯ ที่เป็นบุคลากรของบริษัทตัวแทนโฆษณา หมายถึง นักจัดรายการวิทยุฯ กระจายเสียงในจังหวัดนครราชสีมาที่เป็นบุคลากรของบริษัทตัวแทนโฆษณาผู้เช่าเวลาต่อจากบริษัทเอกชนที่รับสัมปทานจากสถานีวิทยุฯ มีรายได้หลักหรือเงินเดือนประจำจากบริษัทตัวแทนโฆษณาที่สังกัด

นักจัดรายการวิทยุฯ ที่เป็นบุคลากรของบริษัทตัวแทนโฆษณามีบทบาทดังนี้ 1) การแจ้งข่าวสารความเป็นไปของสังคม 2) การให้ข้อมูล ได้แก่ การให้ข้อมูลการพัฒนาท้องถิ่น การศึกษา และสุขภาพอนามัย 3) การกำหนดวาระในสังคม 4) การประสานความสัมพันธ์ในสังคม 5) การสร้างความต่อเนื่องในสังคม ได้แก่ การเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน และการสนับสนุนและเผยแพร่ค่านิยมที่ดีงามในสังคม 6) การให้ความบันเทิง และ 7) การให้การศึกษา และมีหน้าที่ที่มิได้ปฏิบัติ ได้แก่ การวิจารณ์ปัญหาสังคม การให้

สถานภาพแก่บุคคล การระดมความร่วมมือ การสร้าง
บุคลิกภาพใหม่แก่ผู้ฟัง การสร้างมาตรฐานทางปัญญา
และการประสานสามัคคี

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทและหน้าที่ของนักจัด
รายการวิทยุฯ ที่เป็นบุคลากรของบริษัทตัวแทนโฆษณา
ได้แก่ โครงสร้างการเป็นเจ้าของ การบริหารจัดการ
การควบคุมระดับชาติ การควบคุมระดับหน่วยงาน
และการควบคุมระดับปัจเจกบุคคล ระบบตลาด ปัจจัย
ทางสังคม ปัจจัยวัฒนธรรม และปัจจัยลักษณะทาง
ประชากรศาสตร์

โดยสรุป นักจัดรายการวิทยุฯ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้าง
ระบบรัฐ มีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาท คือ โครงสร้าง
การเป็นเจ้าของ การบริหารจัดการ ระบบการควบคุมทั้ง
3 ระดับ โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น ปัจจัยทางสังคม
ปัจจัยวัฒนธรรม และปัจจัยลักษณะทางประชากร-
ศาสตร์ ส่งผลให้นักจัดรายการวิทยุฯ ที่อยู่ภายใต้
โครงสร้างระบบรัฐ มีบทบาทในการให้ความบันเทิง ให้
ความรู้ และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์

ในขณะที่นักจัดรายการวิทยุฯ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้าง
ระบบทวิภาค ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยโครงสร้างการ
เป็นเจ้าของ การบริหารจัดการ ระบบการควบคุมทั้ง
3 ระดับ โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น ปัจจัยทางสังคม
ปัจจัยวัฒนธรรม และปัจจัยลักษณะทางประชากรศาสตร์
ทำให้นักจัดรายการวิทยุฯ มีบทบาทในการให้ความบันเทิง
เป็นหลัก ปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลต่อบทบาทดังกล่าว
คือปัจจัยด้านระบบตลาด ที่ทำให้นักจัดรายการวิทยุฯ
ต้องคำนึงถึงการแข่งขันในเชิงธุรกิจ ฉะนั้น จึงต้องให้
ความสำคัญต่อการให้ความบันเทิง เพื่อครองความนิยม
จากผู้ฟัง อย่างไรก็ตาม นักจัดรายการวิทยุฯ ที่อยู่ภายใต้
โครงสร้างระบบทวิภาคให้ความสำคัญกับบทบาทที่หลากหลาย
เช่น การแลกเปลี่ยนความรู้ และการสร้าง
สถานภาพแก่บุคคล ฯลฯ

ปัจจัยที่นำไปสู่ความแตกต่างในการแสดงบทบาท
ระหว่างนักจัดรายการวิทยุฯ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้าง 2
ลักษณะ คือ โครงสร้างการเป็นเจ้าของ และการบริหาร
จัดการ

นักจัดรายการวิทยุฯ ภายใต้โครงสร้างการบริหาร
จัดการระบบรัฐ อยู่ภายใต้กรอบควบคุมอย่างเข้มงวด
จากระดับส่วนกลาง คือ กรมประชาสัมพันธ์ซึ่งมอบ
นโยบายมายังระดับส่วนภูมิภาค คือ สำนักประชา-
สัมพันธ์เขต และการควบคุมระดับท้องถิ่น เป็นการ
ควบคุมในระดับการปฏิบัติการจากผู้อำนวยการสถานี
ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรง และต้องขึ้นตรงต่อ
รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ด้วยโครงสร้าง
การบริหารจัดการระบบรัฐ ทำให้นักจัดรายการวิทยุฯ
มีบทบาทในฐานะสื่อประชาสัมพันธ์แก่หน่วยงานราชการ
ให้บริการสังคม ชุมชน และให้ความรู้อันเป็นประโยชน์
และพัฒนาสติปัญญาของผู้ฟัง

ในขณะที่นักจัดรายการวิทยุฯ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้าง
ระบบทวิภาค แม้จะอยู่ภายใต้การวางนโยบายจากรัฐซึ่ง
เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลเช่นกัน แต่เนื่องจากบริษัทเอกชน
บริหารจัดการ จึงอยู่ภายใต้อิทธิพลจากปัจจัยระบบ
ตลาด ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้บทบาทของนัก
จัดรายการวิทยุฯ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาค
ต้องคำนึงถึงนโยบายของบริษัทและผลในเชิงธุรกิจ
ทำให้ต้องมีบทบาทในการให้ความบันเทิงเป็นหลัก

เมื่อเปรียบเทียบบทบาทของนักจัดรายการวิทยุฯ
ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐและนักจัดรายการวิทยุฯ
ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาค พบว่า บทบาท
หลักที่ทั้งสองกลุ่มปฏิบัติเหมือนกัน คือ การให้ความ
บันเทิง และให้ข้อมูลข่าวสาร

หน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุฯ ที่อยู่ภายใต้โครง
สร้างทั้ง 2 ระบบต่างไม่ได้ปฏิบัติ คือ การวิจารณ์
ปัญหาสังคม เนื่องด้วยปัจจัยจากการควบคุมส่วนกลาง
การควบคุมส่วนท้องถิ่น และการควบคุมระดับปัจเจก
บุคคล ทำให้นักจัดรายการวิทยุฯ ตระหนักถึงความ
เหมาะสมด้านจรรยาบรรณและจริยธรรมของสื่อมวลชน

นักจัดรายการวิทยุฯ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐ
มีบทบาทในการให้ความรู้ที่เด่นชัดกว่านักจัดรายการ
วิทยุฯ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาค อันเป็นการ
ปฏิบัติตามปัจจัยการควบคุมส่วนท้องถิ่นจากผู้อำนวยการ
สถานีวิทยุฯ และปัจจัยการควบคุมระดับปัจเจกบุคคล

เมื่อเปรียบเทียบกับนักจัดรายการวิทยุในจังหวัดนครราชสีมา ทุกกลุ่ม ในประเด็นที่เกี่ยวกับหน้าที่ที่มีได้ปฏิบัติพบว่า

1. ปัจจัยจากการควบคุมของรัฐมากำหนดทำให้นักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ในการวิจารณ์ปัญหาสังคม และการเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้

2. มีปัจจัยการควบคุมของรัฐเข้ามามีอิทธิพลต่อบทบาทของนักจัดรายการวิทยุ ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาค และยังมีปัจจัยจากระบบเศรษฐกิจและแหล่งรายได้ ทำให้ต้องละเว้นการปฏิบัติหน้าที่จำนวนมาก นักจัดรายการวิทยุ ที่เป็นบุคลากรของรัฐ และจัดรายการให้กับบริษัทเอกชนมีหน้าที่ที่ไม่ได้ปฏิบัติ ได้แก่ หน้าที่ในการวิจารณ์ปัญหาสังคม การแลกเปลี่ยนความรู้ การพัฒนาสติปัญญา และการสร้างมาตรฐานทางปัญญา ส่วนนักจัดรายการวิทยุ อิสระมีหน้าที่ที่ไม่ได้ปฏิบัติคือ การวิจารณ์ปัญหาสังคม และการให้สถานภาพแก่บุคคล ในขณะที่นักจัดรายการวิทยุ ที่เป็นบุคลากรของบริษัทตัวแทนโฆษณา มีหน้าที่ที่ไม่ได้ปฏิบัติ คิดเป็นสัดส่วนมากที่สุดเมื่อเทียบกับนักจัดรายการวิทยุ กลุ่มอื่น ได้แก่ การวิจารณ์ปัญหาสังคม การให้สถานภาพแก่บุคคล การระดมความร่วมมือ การสร้างบุคลิกภาพใหม่แก่ผู้ฟัง การสร้างมาตรฐานทางปัญญา และการประสานสามัคคี

จากการวิจัยพบว่า บทบาทและหน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุ ในจังหวัดนครราชสีมา ยังไม่สอดคล้องกับบทบาทที่พึงประสงค์ตามทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและทฤษฎีสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาที่เน้นการสื่อสารในแนวนอน (Horizontal) คือ ระหว่างประชาชนในระดับเดียวกันมากกว่าการสื่อสารในแนวตั้ง (Vertical) โดยเฉพาะจากบนลงล่าง และพยายามต่อต้านการผูกขาดทางธุรกิจของเอกชน และต่อต้านการใช้อำนาจรัฐในลักษณะการรวมศูนย์อำนาจ พร้อมเสนอทางออกที่เหมาะสมที่สุด คือ ต้องหันกลับมาให้ความสำคัญกับความต้องการ ผลประโยชน์ และตอบสนองต่อความคาดหวังทุกด้านของผู้รับสาร โดยบทบาทของสื่อมวลชนตามทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมมีดังนี้

- พลเมืองทุกคนและชนกลุ่มน้อยทุกกลุ่ม มีสิทธิ์ที่จะเข้าถึงสื่อมวลชนและมีสิทธิ์ที่จะใช้สื่อเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง

- องค์กรของสื่อและเนื้อหาสื่อจะต้องไม่ถูกควบคุมจากหน่วยงานรัฐ

- สื่อจะต้องมีอยู่เพื่อประชาชน มิใช่เพื่อตัวองค์กรเอง มิใช่เพื่อนักวิชาชีพหรือบรรดาคูกค้า (ภาคธุรกิจ) ของสื่อ

- กลุ่ม องค์กร และชุมชนควรจะเป็นเจ้าของสื่อได้เอง

- สื่อขนาดเล็กที่มีลักษณะปฏิสัมพันธ์ (Interactive) และเปิดโอกาสให้ผู้รับสารมีส่วนร่วมย่อมดีกว่าสื่อขนาดใหญ่ที่ดำเนินการโดยนักสื่อสารมวลชนมืออาชีพ และเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว

- การสื่อสารมีความสำคัญเกินกว่าที่จะปล่อยให้อยู่ในมือของนักวิชาชีพสื่อมวลชนเท่านั้น

เมื่อพิจารณาจากหน้าที่ดังกล่าวข้างต้นกับข้อค้นพบของการวิจัยพบว่า มีลักษณะที่ไม่สอดคล้องกัน ทั้งนี้เพราะระบบเชิงโครงสร้างของสถานีวิทยุ ที่รัฐเป็นเจ้าของ ตามทฤษฎีสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาที่อธิบายหน้าที่สำคัญของสื่อมวลชนไว้ ดังนี้

1. สื่อมวลชนต้องยอมรับและเข้าร่วมดำเนินการในงานพัฒนาประเทศที่สอดคล้องกับแผนและนโยบายการพัฒนาของสังคมโดยรวม

2. เสรีภาพของสื่อมวลชนจะมีได้ภายใต้ขอบเขตที่กำหนดไว้ว่า ต้องขึ้นอยู่กับลำดับความสำคัญของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและความต้องการการพัฒนาในทุกด้านของสังคม

3. เนื้อหาของสื่อต้องให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมและภาษาของชาติเป็นอันดับแรก

4. ข่าวและสารสนเทศของสื่อต้องให้ความสำคัญกับประเทศที่กำลังพัฒนาด้วยกัน โดยเฉพาะประเทศที่อยู่ใกล้ชิดกันทางภูมิศาสตร์

5. ผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อทุกแขนง และทุกระดับชั้น ต้องปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมกับความรับผิดชอบต่อสังคม

6. เพื่อผลประโยชน์ของประเทศ รัฐมีสิทธิเข้าแทรกแซงการทำงานของสื่อมวลชนได้ เช่น การให้ทุนสนับสนุน การเซ็นเซอร์

ในขณะการวิจัยครั้งนี้ นักจัดรายการวิทยุ จำนวนหนึ่งเองยอมรับว่ายังไม่มีเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่ปรากฏชัดเจน แม้รัฐธรรมนูญจะประกาศใช้มาแล้ว ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2540 แต่เชื่อว่าหากผู้มีอำนาจยึดมั่นในเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญอย่างเคร่งครัด และนักจัดรายการวิทยุ ร่วมกับสื่อมวลชนแขนงอื่นๆ ยกระดับความเป็นวิชาชีพ ย่อมมั่นใจในระดับหนึ่งได้ว่าสื่อมวลชนโดยเฉพาะนักจัดรายการวิทยุ จะมีลักษณะและมีบทบาทของสื่อมวลชนตามทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและทฤษฎีสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาได้ในลักษณะเฉพาะของสังคมไทย

สำหรับทฤษฎีหน้าที่นิยามนั้น จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า นักจัดรายการวิทยุ มีบทบาทในการให้ความบันเทิง ให้ความรู้ และแจ้งข้อมูลข่าวสาร ซึ่งยืนยันแนวคิดดังกล่าวส่วนหนึ่ง ทั้งนี้เพราะนักจัดรายการวิทยุ ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่กำหนด เช่น ปัจจัยเชิงโครงสร้างการเป็นเจ้าของ การบริหารจัดการ ระบบการควบคุม และระบบตลาด ฯลฯ จากการศึกษาพบว่านักจัดรายการวิทยุ ไม่มีบทบาท หรือไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่อีกส่วนหนึ่ง ได้แก่ การวิจารณ์ปัญหาสังคม การแลกเปลี่ยนความรู้ การพัฒนาสติปัญญา การให้สถานภาพบุคคล การระดมความร่วมมือ ฯลฯ ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับจรรยาบรรณวิชาชีพนั้น ข้อค้นพบสามารถยืนยันได้ว่า นักจัดรายการวิทยุ ยึดมั่นในแนวคิดเกี่ยวกับจรรยาบรรณวิชาชีพ

แนวทางที่พึงประสงค์

1) สถานีวิทยุ ควรให้นักจัดรายการวิทยุ มีอิสระจากปัจจัยที่มีอิทธิพลต่างๆ เช่น การควบคุมจากหน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะจากรัฐบาล ปัจจัยทาง

เศรษฐกิจ ฯลฯ ทั้งนี้ ให้มีการควบคุมจากทั้งภายใน กล่าวคือ ปัจจัยการควบคุมระดับปัจเจกบุคคล ได้แก่ กรอบจรรยาบรรณ และการควบคุมจากภายนอก ได้แก่ ปัจจัยทางสังคม อาทิ กลุ่มผู้ฟัง องค์กร ชุมชน และสถาบันทางสังคมในท้องถิ่น รวมทั้งการตรวจสอบระหว่างสื่อมวลชน เป็นกลไกควบคุมบทบาทในฐานะสื่อมวลชนของท้องถิ่น

2) สถานีวิทยุ ที่มีลักษณะโครงสร้างระบบรัฐ และสถานีวิทยุ ที่มีลักษณะโครงสร้างระบบทวิภาค ควรพิจารณาปรับปรุง แก้ไขการให้ค่าตอบแทน หรือการให้ความมั่นใจในหน้าที่การงานแก่นักจัดรายการวิทยุ ซึ่งเป็นบุคลากรของรัฐ แต่ปฏิบัติงานในตำแหน่งลูกจ้างชั่วคราวหรือลูกจ้างประจำ เพราะเกิดความไม่เท่าเทียมกันในด้านค่าตอบแทน และสวัสดิการ ทำให้นักจัดรายการวิทยุ ขาดขวัญและกำลังใจในการทำงาน

3) สถานีวิทยุ แต่ละแห่ง ควรจัดทำแผนการสำรวจ หรือสอบถามการใช้ประโยชน์ ความพึงพอใจ และความต้องการของกลุ่มผู้ฟังอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อนำผลการสำรวจดังกล่าวมาพัฒนาและกำหนดทิศทางบทบาทของนักจัดรายการวิทยุ รวมทั้งการดำเนินงานของสถานีวิทยุ ให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ชุมชนและสังคมมากขึ้น

4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการหรือประชุมระหว่างนักจัดรายการวิทยุ ผู้บริหารสถานี หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อระดมความคิดต่อปัญหาในการปฏิบัติงาน แสวงหาทางแก้ไข รวมทั้งพัฒนาศักยภาพในการแสดงบทบาทของนักจัดรายการวิทยุ ในฐานะสื่อมวลชนตามความคาดหวังของสังคม

5) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีการอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยมีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นและพัฒนา ศักยภาพของนักจัดรายการวิทยุ ให้มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนและสังคมให้เป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง

6) สถานีวิทยุ แต่ละแห่งควรให้ความสำคัญกับการปรับปรุงซ่อมแซมและพัฒนาคุณภาพอุปกรณ์

เครื่องมือในการส่งสัญญาณวิทยุให้สามารถครอบคลุมพื้นที่เป้าหมายได้

7) เนื่องจากสังคมปัจจุบันเข้าสู่ยุคแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศ ประกอบกับผู้ฟังมีความต้องการข่าวสารมากขึ้น สถานีวิทยุ แต่ละแห่งจึงควรมีอุปกรณ์ที่ให้นักจัดรายการวิทยุ สามารถติดตามและค้นหาความรู้ข่าวสารรวมทั้งเทคโนโลยีต่างๆ นำเสนอผู้ฟังได้อย่างรวดเร็ว เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์และการติดตั้งระบบอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

8) ควรยกเลิกระบบการซื้อ-ขายผ่านคนกลาง ซึ่งกลายเป็นปัจจัยจำกัดในการปฏิบัติงานของนักจัดรายการวิทยุ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบทวิภาค โดยเฉพาะนักจัดรายการวิทยุ อิสระ เพราะต้องรับภาระต่อค่าเช่าช่วงเวลาที่ราคาสูงขึ้นเรื่อยๆ และเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) การวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาโดยวิเคราะห์เนื้อหารายการเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน เป็นการตรวจสอบซ้ำ (Double Check) เพื่อความมั่นใจและเป็นการยืนยันความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับการสัมภาษณ์

2) การวิจัยครั้งต่อไปควรทำศึกษานักจัดรายการวิทยุ ซึ่งมีประสบการณ์ในการทำงานต่างๆ กัน เช่น กลุ่มนักจัดรายการวิทยุ ใหม่ หรือนักจัดรายการวิทยุ ที่ปฏิบัติงานในช่วง 5-10 ปี เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบและได้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทและหน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุ ที่มีประสบการณ์แตกต่างกัน

3) การวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ หรือเก็บข้อมูลจากบุคคลซึ่งมีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาทและการทำหน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุ เช่น หัวหน้าสถานีวิทยุ เจ้าของสินค้าหรือบริการ ผู้บริหารบริษัทตัวแทนโฆษณา ฯลฯ เพื่อให้ได้มุมมองต่อประเด็นปัญหาดังกล่าวกว้างขวางขึ้น

4) การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาแนวโน้มหรือทิศทางการปรับตัว ความคาดหวัง และข้อเสนอแนะของนักจัดรายการวิทยุ ที่มีต่อการจัดสรรคลื่นความถี่ และแนวทางการประกอบวิชาชีพนักจัดรายการวิทยุ ที่พึงปรารถนาในอนาคต

5) การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทและหน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุ ในภูมิภาคอื่นๆ เพื่อให้ทราบถึงสถานภาพโดยรวมของนักจัดรายการวิทยุ และได้ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมชัดเจนสำหรับดำเนินการแก้ไขในระดับมหภาคต่อไป

6) การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษานักจัดรายการวิทยุ ที่ปฏิบัติงานในทุกสถานีวิทยุ โดยเฉพาะสถานีวิทยุ ที่มีโครงสร้างการเป็นเจ้าของที่แตกต่างกัน อาทิ รัฐวิสาหกิจ เช่น องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย เป็นต้น เพื่อให้ทราบถึงบทบาทและหน้าที่ของนักจัดรายการวิทยุ ที่ปฏิบัติงานภายใต้ลักษณะโครงสร้างต่าง ๆ

7) การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาการใช้ประโยชน์ความพึงพอใจ และความคาดหวังของผู้ฟังที่มีต่อรายการวิทยุ และนักจัดรายการวิทยุ เพื่อนำข้อค้นพบดังกล่าวมาพัฒนาให้รายการวิทยุ มีรูปแบบและเนื้อหารายการตรงกับความต้องการของผู้ฟัง

รายการอ้างอิง

- ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี. (2541). บทบาทสื่อมวลชนกับการพัฒนาความเป็นประชาสังคม. ใน กาญจนา แก้วเทพ (บรรณาธิการ). *วัฒนธรรม: สื่อสารเพื่อสานสร้าง*, 184.
- เต็มศักดิ์ จารุปราน. (2541). ปัจจัยกำหนดลักษณะการดำเนินรายการสนทนาข่าวทางวิทยุ. *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- ธรรมเกียรติ กันอริ. (2541). ฟอลซิลในฟองคลื่นวิทยุ. ใน กาญจนา แก้วเทพ (บรรณาธิการ). *วัฒนธรรม: สื่อสารเพื่อสานสร้าง*, 136.
- นริศรา บัวขาว. (2541). บทบาทของข่าวท้องถิ่นที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี. *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา. (2542). ระหว่างกระจกกับตะเกียง: กุศโลบายสื่อศึกษา แผนที่สู่ศตวรรษที่ 21 บทเรียนจากยุคเศรษฐกิจฟองสบู่จรดยุคปฏิรูปการเมือง. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- ยงจริง ปลดเปลื้อง. (2536). *คิวเพลง*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิริยะ กลิ่นเสาวคนธ์. (2536). การวิเคราะห์รายการเพื่อท้องถิ่นของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 12 สุราษฎร์ธานี. *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- วีรพงษ์ พลนิกกรกิจ. (2542). ปัจจัยเชิงโครงสร้างของสถานีวิทยุท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่กำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุ. *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- ศรีประภัสสร สุทธิเสวนต์. (2535). การกำหนดรูปแบบและวิธีการนำเสนอรายการข่าววิทยุกระจายเสียง. *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- สายทิพย์ สุดดิพันธ์. (2534). เศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบวิทยุกระจายเสียงไทย. *วารสารนิเทศศาสตร์ 12*. (ฉบับภาคการศึกษาต้น 2534), 19-25.
- สุพชรินทร์ โพธิ์ทองนาค. (2541). ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อโครงสร้างและการจัดผังรายการของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11. *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- สุภาณี เวชพงศา. (2540). *นักจัดรายการวิทยุกับการเผยแพร่ข้อมูลวิชาการ*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อุบลรัตน์ ศิริยุคศักดิ์. (2536). *สถาบันสื่อสารมวลชนท่ามกลางวิกฤติทางวัฒนธรรม*. สรุปผลการประชุมสมัชชา ศิลปะวัฒนธรรมไทยเรื่องทิศทางการศิลปะและวัฒนธรรมไทยในกระแสการพัฒนา 16-17 สิงหาคม พ.ศ. 2536 ณ อาคารรัฐสภา กรุงเทพฯ.